

СЛОБОДАН ВУКИЋЕВИЋ*

ПРОБЛЕМАТИЗАЦИЈА ПОЈМА ПРЕДУЗЕЋА, РАДА КАО СВОЈИНЕ И ПРЕДУЗЕТНИШТВА /дискусија/

1. ПОЈАМ ПРЕДУЗЕЋА

Мој основни утисак је да је појам предузећа у нормативним актима прилично *редукован* - како са становишта *својине* тако и са становишта *предузетничког рада*. Појам предузећа се изводи на основу власника одређеног рада тако да не обухвата главне актере и тотално се одступа од поставке "да предузеће припада интересно и власнику и повјериоцу и запосленим /партиципација/" како стоји у образложењу Предлога закона о предузећима Савезне владе од марта 1995. год. Основно полазиште у Предлогу закона о предузећима јесте да "имовину предузећа чине *права својине* на покретним и непокретним *стварима*, новчаним *средствима* и *харџијама* од вредности и друга права" (подвукао С.В.). На основу овога става се даље изводе све битне одреднице предузећа: власници, оснивачи, органи предузећа - скупштина као орган *власника*, управни одбор као орган управљања, директор као орган пословођења /у центру пажње су послови а не људи, а у суштини је у питању *руковођење људима*!.

Очигледно, предузеће се не посматра као /привредни/ субјект, већ као скуп ствари којима располаже власник. Из овога произлази недефинисаност власништва /редукован појам својине/, помијешаност управљања и руковођења те предузетничтва и менаџмента, а то све ствара "идеалну" друштвену ситуацију у којој се држава јавља као врхунски судија са свом неопходношћу командне улоге.

* Проф. др Слободан Вукићевић, Филозофски факултет, Никшић.

Сва досадашња научна и практична сазнања показују да се предузеће може учинити *добитном* организацијом на дужи рок ако узима у обзир мотивацију свих запослених. "Структура која би се противила мотивацијама сама би се распала." Пројектована структура предузећа, очигледно, нема у виду ову непобитну чињеницу, или је бар нема довољно у виду.

2. РАД КАО СВОЈИНА

У образложењу Предлога закона о предузећима се истиче као један од принципа "управљања по основу капитала и рада /партиципације запослених/" /стр. 169/. Дефинисање принципа на основу којег би било обезбијеђено управљање по основу рада тј. партиципација запослених најављује се у поглављу: Партиципација запослених у управљању предузећем /стр. 27), али у члану 82 имамо само општу констатацију: "Принцип чл. 82. Запослени учествују у управљању предузећем у складу с одредбама овог Закона и других савезних закона, оснивачког акта и статута предузећа." О принципу као основном начелу на којем би се темељило управљање по основу рада овдје нема ни говора. У члановима закона који слиједе партиципација у управљању предузећем запослених рјешава се *непринципијелно*. Тако се одређује да у друштвима капитала у друштвеној својини и јавном предузећу трећину чланова управног одбора и надзорног одбора чине представници запослених, а у предузећима са приватним капиталом запослени бирају у управни одбор једног представника у складу са колективним уговором.

Значи, не полази се од принципа третирања *рада као својине*, што би требало уградити у чл. 82, гдје се најављује дефинисање принципа, и на бази тог принципа јединствено дефинисати право запослених да учествују у управљању, а не ово право опет узети за капитал, да ли је друштвени или приватни.

Овдје треба нагласити да *рад као својина* иде прво у ред *економске либерализације*, па тек кроз овај процес врши утицај на процес демократизације *друштва*. У томе је управо суштина читавог проблема. Рад као својина се уклапа у ред захтјева држави: за економским слободама; слободом да се без ограничења посједује имовина; ради, улаже, производи, троши. Све се ово, очигледно, базира на раду као својини, јер се може остварити само радом који производи нове вриједности. Капитализам се одржао не на створеном капиталу, или не само на њему, већ прије свега на непрестаном стварању нових вриједности. Ово мора бити основа политичке демократизације. Ако бисмо рад као својину укључивали директно у процес политичке демократизације - захтјев држави за увођењем политичких слобода: слободе говора, удруживања, протеста - онда би то било враћање на самоуправљање ради самоу-

прављања ради самоуправљања, а не управљање ради економске ефикасности а тиме и друштвеног прогреса.

Према томе, само статичко мишљење може тврдити да рад "није ни у каквој сразмјери са количином капитала." Али, оно не може одговарати на питање како предузећа са баснословним капиталом и модерним средствима рада долазе често у кризу и неријетко пропадају уз сав ризик који има власник капитала. Такође, само статичко мишљење може тврдити да појава рада као носиоца ризика онемогућава "услове за настанак тржишта капитала." Сва савремена друштва, поготову најразвијенија дефинитивно се "приближавају" раднику као носиоцу предузетништва, а не "удаљавају" као што неки тврде.

Рад као основа економске либерализације и кроз то развој политичке демократизације је начин да и једна и друга остваре заједнички циљ: ограничавање овлашћења владе и моћи државе, тј. смањење улоге државе у привреди и смањење контроле државе над друштвом.

3. ЦЈЕЛИНА ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Неспорно је да је цјелокупни процес трансформације усмјерен на стварање повољне друштвене климе за развој предузетништва, тј. превладавање статичности и неефикасности бившег социјалистичког система. При томе морамо имати у виду да је предузетник само *један чинилац* предузетништва. Он не може имати успјеха ако предузетнички дух и предузетнички положај није "захватио" и друге, такође битне, чиниоце предузетништва: власника, менаџера, раднике и институције друштва - прије свега државу. То је сасвим јасно ако имамо у виду да су одређујући елементи предузетништва: *креативност* (оптимално и на нов начин спајање најбитнијих фактора прозиводње), *конкурентност* (квалитет и модерна конкурентност на бази технолошког интензитета тј. количине знања садржане у производу и пословности за разлику од старог модела конкурентности по основу снабдјевености природним ресурсима и по основу цијена, аутономије предузеће); *добит* (сигурност да ће успјех бити у рукама оних који су највише допринијели, али и сношењу ризика за губитак); *развој* (откривање развојних шанси, планирање, инвестирање); *ојворено друштво* (модерно, динамичко друштво у којем се испољава креативност већине становништва са одговарајућим степеном аутономије појединих сфера друштва а не тоталитаризам).

4. ЗАКЉУЧАК

У Предлогу закона о предузећима који је сада на разматрању у Савезној скупштини присутно је настојање да се превазиђу једностра-

ности, било да се ради о *фетишизацији управљања само по основу рада или заснивању управљања само по основу капиталала*. Због тога је прокламовано настојање да се у правне стандарде укључе и партиципација радника у управљање, како не би све зависило од воље власника.

На жалост, лако је утврдити да прокламовани принципи нијесу досљедно операционализовани и цјеловито уграђени у Предлог закона о предузећима. Предузеће није дефинисано као цјеловити субјект привредног живота, партиципација запослених по основу рада као својине непринципијелно и недовољно се третира, систем предузетништва се редукује тако да не обухвата његове главне компоненте и главне актере.

Према томе, и након анализе Предлога закона о предузећима са жаљењем морамо констатовати да остаје фундаментална некохерентност нормативног система трансформације својине и управљања, што цјеловити систем трансформације чини априори недјелатним.